

УДК 376.6

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/27.204024>

Оксана ТАШКІНОВА,

orcid.org/0000-0002-6649-845X

кандидат соціологічних наук,

завідувачка кафедри соціології та соціальної роботи

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

(Маріуполь, Донецька область, Україна) tashkinovaks@gmail.com

Світлана МІЩЕНКО,

orcid.org/0000-0003-0946-9940

заступник директора Маріупольського міського центру зайнятості,

асистент кафедри соціології та соціальної роботи

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

(Маріуполь, Донецька область, Україна)

Олена АРЗУМАНОВА,

orcid.org/0000-0002-6932-4287

магістрантка кафедри соціології та соціальної роботи

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

(Маріуполь, Донецька область, Україна)

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БЕЗРОБІТНИХ В УМОВАХ ЦЕНТРІВ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано особливості формування підприємницької компетентності безробітних осіб, зареєстрованих у службі зайнятості. Розглянуто сутність поняття «підприємницька компетентність». Визначено напрями формування підприємницької компетентності в людини в умовах сучасного українського суспільства. Зазначається, що самозайнятість та провадження підприємницької діяльності безробітними є важливою умовою вирішення питання зайнятості. Під підприємницькою компетентністю розуміється комплекс особистих та професійних якостей особистості, знань, вмінь та досвіду, що проявляється в ціннісному, усвідомленому та відповідальному ставленні до себе, свого майбутнього та до тієї справи, якою людина займається. Звертається увага на те, що основними суб'єктами формування підприємницької компетентності мають стати базові центри зайнятості. У процесі дослідження було розглянуто механізм формування підприємницької компетентності в безробітних, зареєстрованих у Державній службі зайнятості, та запропоновано рекомендації щодо підвищення його ефективності. На прикладі Маріупольського міського центру зайнятості показано напрями підвищення ефективності діяльності центрів зайнятості в напрямі сприяння самозайнятості безробітного населення. Звертається увага на те, що державна політика у сфері зайнятості населення передбачає, по-перше, професійне консультування щодо започаткування власної справи, по-друге, професійне навчання з метою формування підприємницької компетентності, в тому числі і під час участі в короткострокових тренінгах і семінарах, по-третє, виплату одноразової допомоги на відкриття власної справи, по-четверте, індивідуальний супровід розвитку бізнесу протягом одного року. Зазначається, що під час формування підприємницької компетентності в безробітного населення варто враховувати принципи системного та компетентнісного підходів до підготовки.

Ключові слова: безробіття, безробітне населення, підприємницька компетентність, професійна підготовка, центри зайнятості.

Oksana TASHKINOVA,

orcid.org/0000-0002-6649-845X

Candidate of Sociological Sciences,

Head of the Department of Sociology and Social Work

State Higher Educational Institution "Priazovskiy State Technical University"

(Mariupol, Donetsk region, Ukraine) tashkinovaks@gmail.com

Svetlana MISHCHENKO,

orcid.org/0000-0003-0946-9940

Deputy Director of the Mariupol City Employment Center;

Assistant of the Department of Sociology and Social Work

State Higher Educational Institution "Priazovskiy State Technical University"

(Mariupol, Donetsk region, Ukraine)

*Elena ARZUMANOVA,**orcid.org/0000-0002-6932-4287**Master's Degree in Sociology and Social Work**State Higher Educational Institution "Priazovskyi State Technical University"**(Mariupol, Donetsk region, Ukraine)*

FORMATION OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCE OF UNEMPLOYED IN THE CONDITIONS OF EMPLOYMENT CENTERS OF UKRAINE

The peculiarities of formation of entrepreneurial competence of the unemployed in the conditions of employment centers are analyzed in the article. The essence of the concept of "entrepreneurial competence" is considered. The directions of formation of entrepreneurial competence in a person in the conditions of modern Ukrainian society are determined. It is noted that self-employment and doing business for the unemployed is an important condition for the unemployed to solve their difficult life situation. Entrepreneurial competence means a complex of personal and professional qualities of a person, knowledge, skills and experience, which manifests itself in a valuable, conscious and responsible attitude towards himself, his future and to the business in which a person is engaged. Attention is drawn to the fact that basic employment centers should be the main subjects of entrepreneurial competence formation. As a result of the research, the mechanism of forming entrepreneurial competence in the unemployed in the conditions of employment centers was established and recommendations for improving its efficiency were proposed. The example of the Mariupol city Employment Center shows the directions of increasing the effectiveness of the basic employment centers in promoting self-employment of the unemployed. Attention is drawn to the fact that public employment policies include, first, professional counseling on the possibility of starting a job for the unemployed, secondly, vocational training aimed at forming entrepreneurial competences in the unemployed, including during participation in short-term trainings and seminars, and third, the payment of one-off assistance in opening their own business to the unemployed. It is noted that the principles of systematic and competent approaches to retraining of the unemployed should be taken into account in the formation of entrepreneurial competence in the unemployed.

Key words: *unemployment, unemployed population, entrepreneurial competence, vocational training, employment centers.*

Постановка проблеми. Проблема безробіття є актуальною для України, оскільки пов'язана з економічною нестабільністю, дисбалансом на ринку праці, тіньовою зайнятістю, мотивацією та очікуваннями населення щодо робочого місця тощо. Безробіття треба розглядати як комплексну соціально-економічну проблему, вирішення якої потребує узгодженості заходів на усіх рівнях державного регулювання. Водночас держава гарантує безробітному населенню соціальний захист та надання безоплатних соціальних послуг. Однією з цих послуг є підтримка самозайнятості та реалізація підприємницької ініціативи, яка дає змогу не лише вирішити проблему безробіття, а і розвивати особистісні здібності безробітного населення, що прагне працювати. Крім того, оскільки, основним напрямом державної політики у сфері зайнятості населення є активізація підприємницької ініціативи, Державна служба зайнятості як провайдер соціальних послуг сприяє забезпеченню якості цієї послуги. Посилення ролі підтримки малого та середнього бізнесу у м. Маріуполь ставить проблему навчання безробітного населення основ підприємництва з метою формування підприємницької компетентності з урахуванням принципів системного підходу.

Аналіз досліджень. Нині дослідженню безробіття велику увагу приділяють багато вітчизня-

них науковців (Д. Богині, І. Бондар, С. Калініна, Е. Либанова, Ю. Маршавін, В. Петюх та ін.). Специфіка системи соціальних послуг, зокрема у сфері зайнятості та на ринку праці, в межах якої здійснюється соціальне обслуговування громадян, проаналізована в роботах С. Вакуленко, І. Євдокимової, І. Косулі, С. Медянцевої, В. Ніколаєвського, Т. Семигіної та ін. Механізми формування та реалізації сервісно орієнтованої державної політики у сфері зайнятості населення в Україні розглянуто Н. Савченко. Питання професійної підготовки та перепідготовки безробітних як аспект неперервної професійної освіти розглянуто в роботах С. Батишева, В. Беспалько, А. Біляєва, С. Гончаренко, Р. Гуревича, А. Лігоцького, В. Лозовецької та ін. Особливостям формування підприємницької компетентності в особистості присвячено роботи таких науковців: Ю. Білова, Г. Матукова, Н. Морзе, Н. Балик та ін.

Проте, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, вагомого значення набуває питання сутності та визначення ефективності формування в безробітного населення підприємницької компетентності за допомогою служби зайнятості.

Метою статті є аналіз особливостей формування підприємницької компетентності безробітного населення, зареєстрованого в центрі зайня-

тості (на прикладі Маріупольського міського центру зайнятості).

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі під підприємництвом (підприємницькою діяльністю) розуміється вид самостійної господарської діяльності, яка здійснюється фізичними та юридичними особами (підприємцями), спрямована на досягнення певного результату (одержання прибутку або підприємницького доходу) шляхом найкращого використання ресурсів у межах чинного законодавств (Осовська, Осовський, 2008).

Під підприємницькою компетентністю особистості розуміється спроможність володіти засобами, що дають особі змогу ефективно організувати особисту та колективну підприємницьку діяльність (Білова, 2013). Отже, підприємницька компетентність передбачає здатність співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів та забезпечення стійкого розвитку.

Варто зазначити, що підприємницька компетентність – це, передусім, інтегрована якість особистості, яка включає в себе креативність, творчість, здатність до ризику, спроможність планувати та організувати підприємницьку діяльність, мотивацію до успіху, бажання постійно покращувати себе та нарощувати ресурси, вміння ефективно використовувати наявні ресурси тощо (Морзе, Балик, 2015).

Виділяють такі компоненти підприємницької компетентності особистості (Овчарук, 2004):

- вміння співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства;

- вміння застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку;

- вміння організувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин; вміння аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх із потребами ринку праці;

- вміння складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій та прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічному світі;

- вміння презентувати та поширювати інформацію про результати/продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу.

З огляду на вищезазначене, наявність підприємницької компетентності в особистості є запорукою успіху будь-якої справи, що пов'язана не лише з бізнесом або підприємницькою діяльністю.

Отже, дуже мало ймовірно, що особа, яка має підприємницьку компетентність, перебуватиме на обліку в центрі зайнятості та потребуватиме допомоги держави щодо сприяння в працевлаштуванні. Проте в сучасних умовах виникають суперечності: з одного боку, особа потребує сприяння у працевлаштуванні, з іншого – не має підприємницької компетентності. Тому безробітне населення потребує допомоги щодо формування підприємницької компетентності шляхом навчання й супроводу у відкритті власної справи.

При цьому критеріями сформованості підприємницької компетентності безробітних можуть стати: ціннісне ставлення до підприємницької діяльності; усвідомлення необхідності ефективного ведення підприємницької діяльності; самооцінка; уміння генерувати та оцінювати ідеї; організаційна творчість, ініціативність у вирішенні проблем; прагнення особистісного зростання; самостійність; відповідальність (Морзе, Балик, 2015).

Таким чином, формування підприємницької компетентності – це комплексний, системний процес, спрямований на розвиток особистісних якостей, а також необхідних знань та вмінь, набуття досвіду для відкриття власної справи та успішного розвитку бізнесу.

Відомо, що сприяння зайнятості безробітного населення шляхом активізації підприємницької ініціативи є одним із напрямів діяльності Державної служби зайнятості. З метою підвищення ефективності цього процесу здійснюється комплекс заходів, спрямованих на формування в безробітного населення підприємницької компетентності шляхом застосування різноманітних інструментів навчання основам підприємництва.

Згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», одним із видів забезпечення безробітного населення є допомога по безробіттю, в тому числі одноразова її виплата для організації підприємницької діяльності (Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»). Це право, гарантоване державою, для безробітного населення стає можливістю відкриття власної справи, отримання доходу.

За даними державної служби зайнятості, у 2019 році 2400 осіб із числа безробітних було працевлаштовано шляхом виплати одноразової допомоги по безробіттю (у 2018 році – 1800 осіб,

тобто на 600 осіб менше). З них 55% – чоловіки та 45% – жінки (Державна служба зайнятості, 2020).

Сутність діяльності Державної служби зайнятості щодо сприяння безробітному населенню у відкритті власної справи передбачає певну послідовність надання соціальних послуг безробітним. Так, відповідно до Порядку реєстрації, перереєстрації, ведення обліку осіб, які шукають роботу, № 792 від 19 вересня 2018 р., особа, що звернулася за допомогою в пошуку роботи до центру зайнятості, отримує консультацію кар'єрного радника щодо можливості професійної підготовки, перепідготовки, формування та розвитку професійних навичок і компетентностей, які користуються попитом на ринку праці, у тому числі щодо вибору/зміни професії (виду професійної діяльності) та/або можливостей започаткування та провадження підприємницької діяльності. За результатами первинного профілювання кар'єрний радник разом із клієнтом центру зайнятості спільно складає індивідуальний план надання послуг, в якому зазначається комплекс заходів із визначенням строків та періодичності їх надання (Порядок реєстрації, перереєстрації, ведення обліку осіб, які шукають роботу, 2020).

Отже, процедура підготовки безробітного населення до самозайнятості передбачає консультування, поглиблене профдіагностичне тестування щодо інтересів та нахилів до підприємницької діяльності, інформування щодо професійного навчання.

Форми навчання підприємництва можуть бути різноманітними: семінари, тренінги, майстер-класи з основ підприємницької діяльності, які проводяться фахівцями центрів зайнятості, із залученням фахівців фінансових та підприємницьких структур. Державна служба зайнятості пропонує програму навчання для майбутніх підприємців,

яка складається з чотирьох взаємопов'язаних тренінгів:

- «Генеруй бізнес-ідею» – допомога безробітному населенню обрати бізнес-ідею, яка буде користуватися попитом на ринку праці;
- «Розпочни свій бізнес» – формування навичок щодо розробки бізнес-плану та оцінки його соціальної та економічної ефективності;
- «Вдосконалюй свій бізнес» та «Розвивай свій бізнес» – допомога у розвитку бізнесу, досягненні більшого успіху в реалізації власних ідей.

Тренінги проводять професійні тренери – викладачі навчальних закладів державної служби зайнятості та підготовлені майстер-тренерами Міжнародної організації праці (Державна служба зайнятості, 2020).

Спрямованість заходів Державної служби зайнятості на засвоєння системи знань основ підприємництва розвиває компетентності безробітного населення, здатного до самостійного ведення бізнесу та отримання доходу.

Розглянемо більш докладно особливості формування підприємницької компетентності безробітного населення на прикладі діяльності Маріупольського міського центру зайнятості.

За статистичними даними, за останні 5 років (2015–2019 рр.), чимало осіб скористались послугою служби зайнятості щодо відкриття власної справи. Так, за сприянням Маріупольського міського центру зайнятості 215 осіб відкрили власну справу, з них 57% – чоловіки та 43% – жінки (табл. 1.)

За даними табл. 1, найвища кількість безробітних осіб, які отримали виплату допомоги по безробіттю одноразово для відкриття власної справи, була зафіксована у 2015 році – 90 осіб, найменша у 2017 році – 20 осіб. Варто зазначити, що у 2015 році відбувались міграційні рухи населення, спричинені подіями на сході України, тому зросла

Таблиця 1

Чисельність безробітного населення, які пройшли навчання та відкрили власну справу за сприянням служби зайнятості у м. Маріуполь, 2015–2019, осіб

Рік	Загальна кількість зареєстрованих безробітних, осіб	Загальна кількість безробітних, які відкрили власну справу, осіб		
		Загалом	Чоловіків	Жінок
2015	10866	90	47	43
2016	9094	21	14	7
2017	8289	20	18	2
2018	7204	37	20	17
2019	6191	47	23	24

Джерело: за адміністративними даними Маріупольського міського центру зайнятості

кількість внутрішньо переміщених осіб, які звернулись за послугами щодо сприяння в працевлаштуванні до Маріупольського міського центру зайнятості та скористалися змогою започаткувати власну справу.

Водночас варто звернути увагу, що у середньому лише 1–2% осіб, які мають статус безробітного населення, отримали роботу шляхом одноразової виплати допомоги по безробіттю. Це стає свідченням побоювання населення щодо власних підприємницьких здібностей, що переважно спричинено несталістю української економіки.

Проте нині самозайнятість стає поширеною формою зайнятості на ринку праці м. Маріуполя. Враховуючи це, Маріупольській міській центр зайнятості надає багато додаткової інформації щодо ведення бізнесу. Зазначимо, що нині суспільство має проблеми з культурою підприємництва через нестачу загальних знань за цим напрямом.

З метою формування культури підприємництва та розвитку компетенцій на базі Маріупольського міського центру зайнятості створено **консалтинговий центр**, який діє в партнерстві з підприємцями, бізнес-тренерами та іншими соціальними партнерами, які здатні допомагати безробітному населенню у веденні власної справи.

Виходячи з вищезазначеного, можна сказати, що ефективність процесу формування підприємницької компетентності в безробітного населення передбачає комплексну освітню модель навчання підприємництва, яка включатиме: особистісний

компонент (заходи, спрямовані на розвиток особистісних якостей, мотивації та формування ціннісних орієнтацій, необхідних для відкриття власної справи); змістовний компонент (заходи, спрямовані на формування та розвиток специфічних знань, пов'язаних із підприємницькою діяльністю, починаючи від проектування та моделювання майбутньої справи і закінчуючи питаннями розвитку та вдосконаленню бізнесу); діяльнісний компонент (заходи, спрямовані на формування необхідних навичок ведення бізнесу).

Висновки. Таким чином, формування підприємницької компетентності безробітного населення є актуальним напрямом реалізації державної політики у сфері зайнятості населення. Державна політика в сфері зайнятості населення передбачає, по-перше, професійне консультування щодо можливості започаткування безробітними власної справи, по-друге, професійне навчання з метою формування в безробітних підприємницької компетентності, у тому числі і під час участі у короткострокових тренінгах і семінарах, по-третє, виплату одноразової допомоги на відкриття власної справи безробітним, по-четверте, індивідуальний супровід розвитку бізнесу протягом одного року.

Підтримка підприємницьких ініціатив серед безробітного населення не лише сприяє підвищенню рівня зайнятості, а і надає змогу спробувати себе в новому напрямі діяльності, розвиватися як особистість та як підприємець.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осовська Г. В., Осовський О. А. Основи менеджменту : підручник. Видання 3-є, перероблене і доповнене. Київ : «Кондор», 2008. 664 с.
2. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : збірник наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. 2013. Вип. 7 (50). С. 15–17
3. Морзе Н., Балик Н. Шляхи формування підприємницької компетентності майбутніх інформатиків. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*: електрон. версія журн. 2015. № 1. С. 8–17. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/13188/1/N_Morze_N_Balyk_IITNZ_1%2855%29.pdf (дата звернення: 10.02.2020)
4. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft): електрон. версія. 2001. URL: <http://www.deseco.admin.ch/>
5. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики. Київ, 2004. С. 15–24.
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III / База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення: 31.01.2020)
7. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI / База даних «Законодавство України». ВР України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 31.01.2020)
8. Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації, ведення обліку осіб, які шукають роботу : Постанова КМУ від 19.09.2018 р. № 792 / База даних «Законодавство України». ВР України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-%D0%BF> (дата звернення: 31.01.2020)
9. Державна служба зайнятості. Офіційний сайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua> (дата звернення: 05.02.2020)

REFERENCES

1. Osovka H. V., Osovskiy O. A. *Osnovy menedzhmentu* [Fundamentals of Management]. Kyiv : «Kondor», 2008. 664 s. [in Ukrainian].
2. Bilova Yu. A. Poniattia ta struktura pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profilu. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity* [The concept and structure of entrepreneurial competence of future specialists of economic profile] : zb. nauk. pr. Rivnen. derzh. humanit. un-tu. 2013. Vyp. 7 (50). S. 15–17 [in Ukrainian].
3. Morze N., Balyk N. Shliakhy formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh informatykv [Ways of formation of entrepreneurial competence of future computer scientists]. *Informatyka ta informatsiini tekhnologii v navchalnykh zakladakh*: elektron. versii zhurn. 2015. № 1. S. 8–17. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/13188/1/N_Morze_N_Balyk_IITNZ_1%2855%29.pdf (data zvernennia: 10.02.2020) [in Ukrainian].
4. DeSeCo. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft) : elektron. versii. 2001 . URL <http://www.deseco.admin.ch/>
5. Ovcharuk O. V. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti : svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy* [Competence Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives]. Biblioteka z osvithoi polityky. Kyiv, 2004. S. 15–24. [in Ukrainian].
6. Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia na vypadok bezrobittia [About compulsory state social insurance against unemployment]. Zakon vid 02.03.2000 № 1533-III / Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy”. VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (data zvernennia: 31.01.2020) [in Ukrainian].
7. Pro zainiatist naselennia [About employment of the population]. Zakon vid 05.07.2012 № 5067-VI / Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy”. VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (data zvernennia: 31.01.2020) [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennia Poriadku reiestratsii, perereiestratsii, vedennia obliku osib, yaki shukaiut robotu [On approval of the Procedure for registration, re-registration, keeping records of job seekers]. Postanova KМУ vid 19.09.2018 roku № 792 / Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy”. VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-%D0%BF> (data zvernennia: 31.01.2020) [in Ukrainian].
9. Derzhavna sluzhba zainiatosti [State Employment Service]. Ofitsiinyi sait. URL: <https://www.dcz.gov.ua> (data zvernennia: 05.02.2020) [in Ukrainian].